

EU jako aktér: Analýza uznání jako dimenze aktérství Evropské unie*

PETR KRATOCHVÍL, ONDŘEJ ŠIMON**

Abstract: The EU as an Actor: The Study of Recognition as a Dimension of EU Actorness

This article explores one of the key dimensions of EU actorness – external recognition. First, it analyzes the four fundamental dimensions of EU actorness (recognition, legitimacy, framing, and attractiveness) and shows in what ways recognition is linked to the three other aspects of actorness. Second, our text tackles the four dilemmas related to the debate about the EU's external recognition. These dilemmas include the source of recognition (external vs. internal); the conditions of recognition (material vs. formal); the nature of recognition (voluntaristic vs. non-voluntaristic); and the extent of recognition (comprehensive vs. partial or issue-related). Finally, the article draws some theoretical conclusions from this debate.

Keywords: European Union, actorness, external recognition, European integration theory

1. Úvod

Evropská studia se v posledních letech v rostoucí míře zabývají otázkou aktérství Evropské unie. Zatímco klíčovým konceptem devadesátých let byla europeizace, protože akademickou debatu o EU ovládalo téma prohlubování a rozšiřování Unie, v posledních deseti letech je europeizace zasazována do širšího kontextu. Postupně se totiž ukazuje, že není možné zcela jednoznačně oddělit vnitřní úspěšnost EU (např. schopnost adaptovat se na měnící se podmínky či její vnitřní legitimitu) a její postavení v mezinárodních vztazích (např. přijatelnost pro ostatní aktéry nebo schopnost účastnit se významných mezinárodních aktivit). Dvojznačného vztahu mezi vnitřní legitimitou, či obecně vnitřním fungováním Unie a jejím vnějším statusem si povšimla celá řada autorů. Např. Roy H. Ginsberg ve své práci

* Tato stať je výstupem z výzkumného projektu Interní grantové agentury VŠE pod názvem Evropská unie jako aktér v mezinárodních vztazích: Analýza čtyř typů aktérství, č. IG212040.

** Petr Kratochvíl působí jako zástupce ředitele Ústavu mezinárodních vztahů a odborný asistent ve Středisku mezinárodních studií Jana Masaryka, FMV VŠE, e-mail: kratochvil@iir.cz. Ondřej Šimon je studentem magisterského studia oboru Mezinárodní politika a diplomacie, FMV VŠE, e-mail: osa.sim@seznam.cz.

věnované postavení EU v mezinárodní politice konstatuje, že je-li určitá činnost EU vnímána mezinárodním společenstvím negativně, má takové záporné hodnocení efekt nejen na její mezinárodní status, ale také – a možná především – na její domácí legitimitu (srov. Ginsberg 2001: 42–43).

Cílem této práce je proto poukázat na specifickou roli, kterou z hlediska aktérství EU hraje aspekt vnějšího uznání Unie ze strany dalších mezinárodních aktérů. Struktura studie bude následující: Nejprve se budeme věnovat akademické diskusi o aktérství EU a jejímu vývoji, ale také pokusům o kategorizaci aktérství a jeho rozdělení na specifické segmenty, které se dotýkají jak vnitřní, tak i vnější dimenze fungování EU. V druhém kroku se zaměříme konkrétněji na roli, kterou ve studiích aktérství EU hraje princip vnějšího uznání. Naším cílem v této části bude především poukázat na čtyři základní dilemata, která odbornou debatu o uznání coby součásti politického aktérství provázejí. Budeme se zde zabývat pnutím mezi vnějším charakterem uznání a jeho vnitřními předpoklady, dále intersubjektivitou uznání a jejím vztahem k materiálním faktorům, zatřetí rolí vůle a racionální manipulace směřující k uznání aktéra a konečně také otázkou, zda uznání musí mít nutně všeobecný charakter, anebo zda může být omezeno jenom na určitou oblast. Na závěr celou diskusi zhodnotíme.

2. Aktérství EU a jeho dimenze

Základní problém analýzy aktérství EU je její vnější orientace. Naprostá většina studií, které se aktérstvím zabývají, jej vztahují k mezinárodnímu prostředí. Pro diskusi o aktérství je proto typický důraz na „vnější uznání“, „vnější autoritu“ a autonomii (srov. Jørgensen 2009). Jupille a Caporaso (1998) přicházejí se sofistikovanějším aparátem pro analýzu aktérství, který rozlišuje čtyři prvky: soudržnost, autoritu, autonomii a uznání. Ovšem i ten prvek jejich modelu, který má nejbližší k analýze domácích aspektů aktérství, tj. soudržnost, je chápán jako vnitřní schopnost formulovat jasným a uceleným způsobem *vnější* preference. Všechny tři ostatní prvky, kterými se Jupille a Caporaso zabývají, jsou potom vztaženy k mezinárodnímu prostředí ještě přímějším způsobem. Abychom uvedli ještě jednu vlivnou práci, která s předchozími sdílí definici aktérství orientovanou navenek, můžeme poukázat k dnes již klasickému textu Christophera Hilla, který „mezinárodní aktérství“ definuje prostřednictvím tří proměnných – 1) jeho strukturálních předpokladů, 2) jeho autonomie a 3) vymezení vůči ostatním (Hill 1993: 309). Opět platí, že pouze první aspekt je vztažen k vnitřnímu fungování Unie, a to pouze na institucionální a materiální úrovni, a nikoliv ve smyslu legitimacy Unie v očích jejích občanů.

Zaměření analýzy aktérství na její vnější dimenzi ovšem neznamená, že by neexistovaly studie, které zkoumají jeho vnitřní rozměr. Obvykle ovšem tyto vnitřní dimenze (jako např. studium legitimacy či socializace) nejsou spojovány s aktérstvím. Důsledkem oddělení vnější a vnitřní dimenze aktérství je ovšem řada teoretických i praktických problémů. Především neumožňuje sledovat závislost mezi vnitřní legitimitou Unie či domácí podporou její zahraniční politiky a jejími vnějšími aktivitami. Zadruhé přináší oddělení obou oblastí problémy při analýze otázek, které jsou hraniční, tj. propojují domácí i vnější aspekty aktérství EU. Příkladem může být problematika europeizace zemí v sousedství Unie – europeizace je obvykle

typickou součástí vnitrouijní analýzy, zatímco vztahy se sousedními zeměmi jsou přirozeně součástí dimenze vnější.

Abychom odstranili tento problém, vytvořili jsme základní model aktérství EU, který kombinuje všechny čtyři základní aspekty aktérství.¹ Tyto aspekty jsou rozděleny podle dvou základních kritérií: Prvním kritériem je otázka, zda se určitá politika či jiná aktivita EU dotýká primárně EU samotné a jejích členských států (např. společná zemědělská politika nebo politika soudržnosti), anebo zda je zaměřena navenek (společná zahraniční a bezpečnostní politika, rozvojová spolupráce, zahraniční mise atd.). Druhou osu představuje perspektiva, z níž k dané politice přistupujeme. Buď ji můžeme vnímat zevnitř EU, tj. z pohledu unijních institucí, členských států či občanů Unie; anebo na ni můžeme nahlížet zvnějšku, tj. z pohledu jiných mezinárodních aktérů, států, integračních uskupení či mezinárodních organizací. Kombinací těchto dvou kritérií vznikají čtyři základní pozice, které shrnuje následující tabulka a které podrobněji rozebereme v další části.

Tabulka: Čtyři typy aktérství EU

Oblast	Perspektiva	
	Z vnitřku EU	Z vnějšku EU
Vnitřní fungování EU	EU jako legitimní aktér	EU jako atraktivní aktér
Vnější politiky EU	EU jako rámuující aktér	EU jako uznávaný aktér

Zdroj: Kratochvíl, Petr; Cibulková, Petra a Beník, Michal 2011: 391–412

2.1 EU jako legitimní aktér

První z těchto pozic skrývá určitý paradox: Na jedné straně bývá legitimita EU v literatuře často analyzována, ale na straně druhé nebývá téměř nikdy vztažena k aktérství Unie. Teprve novější literatura, která se od konce devadesátých let zabývá existencí EU jako politického společenství (*polity*), vztahuje legitimitu EU k jejímu aktérství (srov. Banchoff a Smith 1999). Podobně i Bretherton a Vogler (1999) ve své velké práci o aktérství EU věnují celou jednu kapitolu otázce legitimacy. Velký zájem o studium legitimacy je dán celou řadou faktorů: Na empirické rovině k němu přispívají neúspěchy integračního procesu v posledních letech (např. ústavní smlouva či problematická ratifikace lisabonské smlouvy). S tímto faktorem je spojena akademická debata o legitimitě a existenci unijního veřejného prostoru, případně unijního lidu (*demos*) (srov. Kantner 2002, Koopmans a Erbe 2004, Habermas 2006). Snad ještě známějším důsledkem této debaty je koncepce demokratického deficitu, který potenciálně snižuje schopnost Unie jednat jako aktér (srov. kritiku v Moravcsik 2002). Na rovině teoretické se diskuse o legitimitě EU dále rozpadá na celou řadu specifických otázek, zejména na otázku legitimacy ve smyslu demokratického charakteru rozhodování EU (input legitimacy) a naopak na otázku, zda mají následně aktivity EU dostatečnou podporu u veřejnosti (output legitimacy) (srov. Horeth 1999, Lord a Magnette 2004).

2.2 EU jako rámuující aktér

EU coby rámuující (framing) aktér se zabývá otázkou, zda je Unie (tj. např. Evropská komise) schopna dostatečně ovlivňovat rozhodování, které probíhá na vnitroujinní úrovni o zahraničněpolitických otázkách. Evropská komise může ještě před rozhodováním o určité otázce prostřednictvím formálních či neformálních kroků jasně vymezit prostor, v němž se poté rozhodování členských států odehrává. Např. může publikovat bílou knihu na dané téma, nebo může prostřednictvím předsedy komise či jiného z komisařů prohlásit určitou politiku za neproveditelnou či finančně neudržitelnou apod. Je zřejmé, že v některých oblastech je schopnost EU rámcově vymezit debatu o určité otázce vyšší (např. mezinárodní obchodní vyjednávání či vztahy v rámci evropské politiky sousedství), jinde naopak menší. K dispozici jsou studie, které zkoumají schopnost EU „rámovat“ mezinárodní vyjednávání o ochraně životního prostředí (Jupille a Caporaso 1998) nebo o vztazích mezi Evropskou unií a dalšími mezinárodními aktéry (např. Herrberg 1998).²

2.3 EU jako atraktivní aktér

Třetí dimenze aktérství se týká atraktivity. Zde jde o kombinaci vnitřního fungování EU (*internal governance*) a přitažlivosti tohoto modelu pro vnější aktéry. Atraktivita EU se může následně přelít do europeizace těch států, které usilují o přiblížení se k unijnímu modelu. Důležitou součástí tohoto prvku aktérství je důraz na jeho nenásilnou formu („soft power“) a na dobrovolnost přejímání unijních norem do vnitrostátního právního řádu nečlenských zemí (srov. např. Featherstone a Radaelli 2003, Bulmer a Radaelli 2004, Emerson a Noutcheva 2004, aj.). Přestože jsou tyto unijní normy často vystavěny podle vzoru národních předpisů jednotlivých členských států, v průběhu europeizace jsou již přejímány coby normy obecně unijní. Ve vztahu k europeizaci je ale třeba také připomenout, že koncept atraktivity se netýká europeizace členských států EU, ale přitažlivosti Unie pro *vnější* aktéry. Zatímco některé studie se věnují atraktivitě EU pro sousední státy (Kratochvíl 2008), jiné zkoumají přitažlivost EU na globální rovině. Sem patří např. Mannersův koncept EU coby „normativní mocnosti“ („normative power“, Manners 2002) nebo Smithův a Allenův důraz na „mezinárodní přítomnost“ EU (Smith a Allen 1998).

3. EU jako uznávaný aktér

Přestože je otázka uznání v odborné literatuře velmi často diskutována, a to dokonce – na rozdíl od ostatních aspektů aktérství – většinou v přímé souvislosti s aktérstvím EU, zůstává přesné vymezení uznání EU problematické. V této části se zaměříme na čtyři základní problémové okruhy, které se s konceptem uznání pojí. Zaprvé se jedná o otázku, zda je uznání skutečně primárně důsledkem činnosti jiných aktérů, anebo zda je jeho zdroje třeba hledat uvnitř EU. Zadruhé se zaměříme na otázku, zda je uznání (procedurálním) důsledkem formální rovnosti vzájemně se uznávajících aktérů, anebo zda se uznání (substantivně) odvozuje od schopností uznávajících se aktérů. Zatřetí poukážeme na rozpor mezi voluntaristickou konceptualizací uznání, která je odvozuje od vyjádření vůle aktéra, jenž o uznání usiluje, a konceptualizací,

kteřá naopak uznání činí na vůli aktéra nezávislým. A konečně začtvrté se zaměříme na debatu o tom, zda uznání má obecný charakter a vztahuje se tak k EU jako k celku, anebo zda EU může dosahovat různé hladiny uznání v různých oblastech, v závislosti na rozdílných kompetencích Unie např. v oblasti mezinárodního obchodu či bezpečnostní politiky.

3.1 Vnější vs. vnitřní zdroje uznání

Odpověď na první z těchto otázek se zdá být poměrně jednoduchá. Jak ukázala i výše představená tabulka, uznání spojuje dva externí faktory – týká se vnějších aktivit Unie a zároveň tyto vnější aktivity posuzují vnější aktéři. Externí charakter uznání se proto jeví jako zcela nezpochybnitelný. Tomuto tvrzení odpovídá i definice uznání v celé řadě akademických prací. Např. Groenleer a Schaik (2007: 972) uznání definují jako „přijetí EU a interakce s ní činěné ostatními“. Podobně postupuje Wouters a kol. (2009: 8), když tvrdí, že uznání představuje jedinou skutečně vnější dimenzi aktérství EU, která konstituuje EU ve vztahu k ostatním aktérům na globální úrovni. Zmíněná jedinečnost uznání coby skutečně vnější dimenze aktérství EU vychází v tomto pojetí z jedné z nevlivnějších prací o aktérství EU od Jupilla a Caporasa (1998: 214–220), kteří spatřují schopnost EU být aktérem v kombinaci čtyř předpokladů. Jedná se (1) o uznání (formální či neformální přijetí EU ostatními aktéry), (2) o autoritu (mezinárodní pravomoc EU jednat ve vztahu k zahraničí), (3) o autonomii (institucionální jedinečnost a nezávislost EU na ostatních aktérech, zejména členských státech Unie) a (4) soudržnost (schopnost EU vytvářet vnitřně konzistentní systém politických preferencí). Wouters a kol. (2009: 8) ovšem v tomto značně interně orientovaném pojetí aktérství spatřují nevýhodu, která spočívá právě v přílišném důrazu na vnitřní aspekty aktérství.

Debatu o vnějších a vnitřních aspektech uznání je ovšem možno vést i na teoretičtější rovině. Na straně jedné stojí sociálně konstruktivistické teorie mezinárodních vztahů (Checkel 1998, Wendt 1999, Finnemore a Sikkink 2001), pro něž jsou státy (coby základní aktéři mezinárodních vztahů) konstituovány ve vzájemné interakci s ostatními státy. Reálná existence těchto vnějších aktérů či jejich jednání, které vede k uznání, přitom nejsou zpochybněny. To platí obzvláště výrazně o „pozitivistickém“ křídle sociálního konstruktivismu (reprezentovaném již zmíněným Checkelem a Wendtem).

Naproti tomu poststrukturalistické analýzy aktérství a uznání vycházejí ze zcela opačné představy: Zde totiž může být alter (tedy hypotetický uznávající aktér) pouze fiktivní představou, která se konstituuje v diskurzu *ego*, aniž by k tomuto diskurzu nutně existoval reálný vzor. Ačkoliv se taková představa může představitelům tradičních pozitivistických teorií, jako je realismus či liberalismus, jevit jako absurdní, jsou poststrukturalistické analýzy tohoto typu ve studiu mezinárodních vztahů značně rozšířené (srov. též Tonra a Christiansen 2004: 80, kde je tento rozdíl mezi konstruktivistickým a poststrukturalistickým pojetím vztahu *alter*–*ego* rozebírán). Nejznámějším příkladem je studium orientalismu a celá plejáda postkolonialistických přístupů. Pokud se tedy například Západ coby aktér vymezuje vůči Orientu (Said 1979), toto vymezení má v poststrukturalistickém pojetí jenom málo společného s reálnými kulturami, k nimž orientalistický diskurz upíná svou pozornost. Podobně když David Campbell zkoumá utváření identity Spojených států (Campbell 1992), je jeho cílem právě tak ukázat na kořeny této identity ve vztahu k ne-americké jinakosti, jakož i tuto

jinakost dekonstruovat a dokázat, že tato jinakost je teprve v americkém diskurzu coby jinakost konstituována.

S poněkud odlišným přístupem přicházejí Adcock a Collier (2001: 531), kteří se domnívají, že aktér konstituuje svou pozici (aktérství) v systému mezinárodních vztahů díky třem hlavním atributům. Jednak (1) díky své schopnosti být aktérem (interdisciplinární kategorii závislé na vnějším zastoupení aktéra, jeho vnitřní koordinaci, cílech a nástrojích), dále pak (2) způsobu globálního vládnutí a v neposlední řadě (3) uznání. Adcock a Collier považují rozměr uznání za nepostradatelný pro postavení aktéra v mezinárodním prostředí a rozlišují dvě odlišné formy uznání – *de jure* a *de facto* a rovněž zdůrazňují význam vnímání, které proces uznání silně ovlivňuje. Pohled Adcocka a Colliera se tak poněkud liší od Wouterse a kol. (2009: 15), protože pro něj vnímání hraje klíčovou roli při ochotě a připravenosti ostatních aktérů vstoupit do jednání s EU, nicméně samo vnímání a připravenost k jednání sotva mohou postačovat k tomu, aby se EU mohla stát plnohodnotným aktérem na mezinárodním poli.

Někteří autoři (např. Amelia Hadfield 2006) ovšem zdůrazňují, že takové uznání je možné pouze ve chvíli, kdy entita, která očekává vnější uznání, je schopna sebe sama reprezentovat jako autonomního a konzistentního aktéra, který nepodléhá při různých příležitostech fragmentaci na jednotlivé elementy (v případě EU na členské státy). V tomto pojetí tedy není uznání zcela externí aktivitou, při níž ostatní aktéři nebo dokonce samotná struktura mezinárodního systému (jak by tvrdili neorealisté a paradoxně také někteří konstruktivisté) konstituuje aktéra coby aktéra. Mnohem spíše jde o vzájemnou konstituci vnitřních předpokladů uznání a jeho vnějšího formálního vyjádření. Hadfield napětí mezi vnitřními a vnějšími aspekty uznání formuluje následovně: Schopnost EU „uznat sebe sama jakožto zahraničně-politického aktéra je z velké části recipročním výsledkem procesu, v němž se řada ‚jiných‘ třetích stran spojila s EU či EU uznala, a tak proměnila EU ve významného mezinárodního aktéra, jehož tímto způsobem vyzvala nebo přinutila k reakci“ (op. cit.: 681). Jørgensen a Rosamond (2001: 16) taktéž uvažují o vnějším i vnitřním uznání EU, přičemž zdůrazňují, že k vnějšímu uznání může dojít v konečném důsledku v reakci na uznání vnitřní, např. poté co se členské státy ES shodly na spuštění projektu jednotného trhu, rozhodly se i třetí státy na vyslání svých diplomatických zástupců akreditovaných přímo u ES (Jørgensen a Rosamond 2001: 17).

Vztah mezi vnějším uznáním a legitimitou (vnitřním uznáním) dobře ilustruje rozšiřování EU. Přestože je Evropská komise aktivním hráčem podporujícím proces rozšiřování, tato podpora se neobejde bez současné podpory členských států. Ačkoli Evropská komise vyvíjela značné úsilí ve snaze o prosazení východního rozšíření, samotné rozhodnutí o podpoře vstupu jednotlivých kandidátských zemí záviselo výhradně na národních elitách členských států, a to mnohdy navzdory převládající skepsi vůči rozšiřování u veřejnosti (srov. Surrallés 2006). Legitimita procesu rozšiřování tedy představuje nutnou podmínku klíčovou pro uznání, které z legitimacy pramení.

Skutečnost, že uznání nereфлекtuje pouze vnější realitu, ale vyrůstá zevnitř EU, lze však doložit i tím, že i přes možné názorové neshody mezi členskými státy Unie může působit dojmem vysoké úrovně vnitřní soudržnosti, což je přesně okamžik, ve kterém třetí státy, ale i veřejnost členských i třetích států uznávají EU za samostatného a unitárního aktéra (srov. Basu a Schunz 2008: 14). Basu a Schunz ovšem následně upozorňují, že ačkoli

může být EU uznávána jako jediný a svébytný aktér, toto uznání do značné míry závisí na vnitřním rozdělení kompetencí mezi členskými státy a nadnárodními institucemi Unie, což opět vyjadřuje závislost vnějšího uznání na legitimitě EU v očích jejich členských států (op. cit.: 29). Závislost vnějšího uznání na legitimitě EU rovněž předpokládá i Casier a Vanhoonacker (2007: 15), kteří se domnívají, že aktérství Unie není zatím plně etablováno, ale v každém z případů je závislé na rozhodnutí členských států, z nichž každý může důležité rozhodnutí Unie zablockovat vetem. K tomu ovšem nedochází často, neboť reprezentanti členských států jsou schopni čím dál více vnímat realitu z bruselského pohledu (rámování jako další dimenze aktérství EU) a zaujímat stanoviska EU někdy i na úkor zájmů některých členů Unie.

V tomto procesu tudíž dochází k určitému sjednocování a sladování národních stanovisek. Z toho vyplývá postupné uvolňování rukou EU v oblasti legitimacy, která se stává postupem času samozřejmostí, což posiluje uznání EU navenek jako unitárního aktéra. Samozřejmost legitimacy EU u členských států (která je ale znovu napadána v souvislosti s debatou o demokratickém deficitu EU) ještě neznamená vnější uznání Unie. Casier a Vanhoonacker (2007: 15–16) mají na mysli mj. tuto slabinu, když upozorňují, že i EU po dosažení vnitřního konsenzu, legitimacy či soudržnosti bývá čas od času přehlížena ze strany USA či NATO, které zejména v bezpečnostních otázkách dávají přednost vyjednávání s velkými členskými státy Unie.

3.2 Formální (de jure) vs. materiální předpoklady uznání

Druhý problém, který je s problematikou uznání coby konceptu teorie mezinárodních vztahů úzce spjat, se týká zdroje uznání. Na teoretické rovině se zdrojem uznání zabývají především sociální konstruktivisté. Ti přicházejí se dvěma zcela odlišnými koncepcemi uznání. První zastávají strukturální konstruktivisté, pro něž se identita aktérů odvozuje od uznání těchto aktérů a jejich identity v mezinárodním prostředí (nejreprezentativnějším představitelem tohoto křídla je opět Alexander Wendt). Takřka irelevantní je pro tyto konstruktivisty otázka, zda stát *skutečně* disponuje dostatečnými materiálními kapacitami, aby svou roli naplnil. To lze snadno demonstrovat na státech, které sice mohou mít dostatečnou materiální pozici, ale přesto jejich uznání mezinárodní společností chybí. Historicky disponovalo dostatečnou mocí, ale postrádalo plně mezinárodní uznání například Turecko v době před vídeňským kongresem, nověji potom například pevninská Čína.

Naproti tomu jiní konstruktivisté zdůrazňují vnitřní zdroje identity aktéra, např. jeho historickou zkušenost nebo specifický vztah mezi státem a „státním“ národem (Waever 2005). Přestože samozřejmě tento typ konstruktivismu nelze ztotožnit s Hillovou představou o nutnosti materiálních kapacit jako předpokladu jeho uznání (Hill 1993), spadá tato představa do téže kategorie jako teze autorů, kteří vnější uznání podmiňují určitými vnitrostátními faktory. Zde pak lze argumentovat často úspěšnými pokusy o zdůraznění společné identity příslušníků určité etnické skupiny, která ovšem neobývá jeden stát (Maďaři, Arabové, Slované atd.). Přestože zde nejde o uznání v právním slova smyslu, má i jen politické uznání takového nároku dalekosáhlé mezinárodněpolitické dopady (viz např. Hitlerovo ospravedlnění obsazení Sudet, rusko-gruzínská válka z léta 2008 a celá řada dalších).

Další spor vzniká mezi těmi autory, pro něž se uznání odvozuje od objektivně existujících charakteristik aktéra, a těmi, kteří se domnívají, že uznání je čistě intersubjektivní

akt, eventuálně mezinárodně-právní procedura, která se splněním materiálních podmínek existence uznávaného aktéra má jenom málo společného. Snad nejznámější definice mezinárodního aktérství EU, kterou zavedl Christopher Hill (1993), říká, že aktér je 1) jasně vymezen od ostatních, 2) autonomní; a 3) disponuje „určitými strukturálními předpoklady“ (Hill 1993: 309). Právě důraz na „strukturální předpoklady“ ovšem Hilla posouvá zcela jednoznačně do skupiny těch, kteří uznání podmiňují apriorní existencí materiální základny uznávaného aktéra. Podobným způsobem postupují i Vogler a Bretherton, autoři nejznámější monografie věnované EU jako mezinárodnímu aktérovi. Rozlišují zde tři základní složky aktérství – příležitosti zapojit se do mezinárodních vztahů (opportunity), přítomnost aktéra v mezinárodním prostředí (presence) a konečně jeho schopnosti (capability). I zde je třetí složka paradoxně často chápána jako ta primární, bez níž si nelze první dvě představit.

S tímto pojetím je potom konzistentní i další Hillova koncepce, která se dotýká rozdílu mezi schopnostmi aktéra (odvozenými od oné materiální báze), a očekávání vnějších aktérů (tzv. capabilities-expectations gap). Většina autorů, kteří se uznáním z tohoto pohledu zabývají, dochází k závěru, že očekávání vnějších aktérů (a s ním související míry uznání EU coby svébytného aktéra) dalece převyšuje schopnosti a „strukturální předpoklady“ Unie (Hill 1993 a 1998, Holland 1995, Ginsberg 1999). Podobně i Vogler (2002: 7) se domnívá, že ve světě existuje poptávka po silnějším zapojení EU jako aktéra, a to jak ze strany členských států, tak od třetích zemí. Poptávka po aktivnější roli nadnárodních institucí ES se podle něj zvyšovala spolu s globalizačními tendencemi a potřebou řešit nové výzvy, např. v podobě ekonomických krizí, způsobem jen obtížně zvladatelným pro národní státy (op. cit.: 8). Zajímavé přitom je, že se již tito autoři neshodují v otázce, jak tento rozpor vyřešit – zda spíše co nejdříve vybudovat takové kapacity EU, které by vnějším očekáváním lépe odpovídaly, anebo zda je naopak nutná korekce nereálných představ vnějších aktérů. Někteří uvádějí příklady, kdy se tzv. capabilities-expectations gap rozhodla řešit sama EU rozšířením nabídky, tedy svých schopností. Např. Lucarelli (2002) poukazuje na rozšíření aktivity v oblasti evropské bezpečnosti a obranné politiky po roce 1999, kdy se EU rozhodla prohloubit své působení jako aktér regionální bezpečnosti v důsledku krizí a válek na Balkáně. Podobným, avšak dosud nedostatečným způsobem lze dnes chápat také vytváření evropské služby vnější akce.

Existuje ovšem i druhá skupina autorů, kteří se naopak domnívají, že interní zdroje aktérství EU převyšují očekávání vnějšího světa. Nejčastějším důvodem pro odmítání větší role EU v mezinárodních vztazích pro tyto autory obvykle bývá silně státocentrický pohled některých aktérů. Typickým příkladem může být Rusko, které podle některých studií vnímá mezinárodní vztahy optikou politických konceptů moderní éry (rovnováha moci, národní zájem, sféry vlivu, koncert mocností, atd.). Protože Evropská unie velkou většinu těchto konceptů odmítá, ba dokonce svou vlastní identitu formuluje jako antitezi evropské politiky devatenáctého a první poloviny dvacátého století, může se jevit z pohledu „moderních“ mocností jako slabá a neefektivní (srov. též debatu Kagan 2002, Cooper 2002, Joenniemi 2003, nebo také Kratochvíl 2008).

Státocentrismus všech studií, které se zabývají mezinárodním uznáním EU, se ale ukazuje jako problematický. Implicitně totiž vždy předpokládá, že uznání EU znamená její přijetí ze strany států, a to přijetí nikoliv coby jedné z mnoha mezinárodních organizací, ale coby ak-

téra, který je státům roven (srov. Jørgensen a Rosamond 2001: 189–206). Důraz na formální rovnost ovšem často svádí k představě, že EU musí i substantivně splňovat stejná kritéria jako ostatní státy (například včetně schopnosti vybírat daně či plně si podřídit své konstitutivní jednotky). Takovým testem ale EU přirozeně nemůže úspěšně projít, neboť „být či stát se aktérem v mezinárodním systému vyžaduje potlačení... transformační povahy“ EU (Rosamond 2005: 4). Proto někteří autoři tvrdí, že EU představuje jiný typ státu, a hovoří například o přechodu od „pozitivního“ k „regulatornímu“ státu (Majone 1997). Rozšíření typologie států mimovolně také zvyšuje pravděpodobnost uznání EU jako „státu“ jiného typu, ovšem přesto státu formálně rovného ostatním.

Důsledkem debaty o srovnatelnosti EU s různými typy aktérů jsou tři základní směry výzkumu uznání: Je možné zkoumat míru vzájemného uznání EU a moderních teritoriálních států (jak činí již citovaní Vogler a Bretherton, když se zabývají přítomností EU ve státocentrických fórech (např. blízkovýchodní kvartet)). Nebo je možné se zaměřit na různé způsoby vládnutí (governance) a s ním spojené odlišné typy „států“ a jejich vzájemné uznání (Majone 1997). Třetí, dosud takřka zcela opomíjenou možností je zkoumat, do jaké míry funguje princip uznání ve vztazích mezi EU a dalšími integračními organizacemi, zejména těmi, které se Evropskou unií přímo či nepřímo inspirují (Africká unie, ASEAN, MERCOSUR atd.). Podobně zajímavé je i zkoumání vztahu EU k mezinárodním organizacím, jejichž je EU členem.

Zatímco národní státy se z hlediska mezinárodního práva navzájem uznávají na základě formální rovnosti (poté, co splní určitá kritéria státnosti), uznání nadnárodních celků typu EU již tak jednoduché není. Řada autorů zmiňuje velmi nerovnoměrné zapojení a uznání EU v mezinárodních vztazích (srov. Huigens a Niemann 2009: 3, Groenleer a van Schaik 2005: 1, Casier a Vanhoonacker 2007: 11). Míra uznání a aktivity EU se přitom věcně liší dle problematiky, o kterou se jedná, což patrně vypovídá o rozdílné úrovni schopností či kompetencí EU v dané oblasti jednat. Např. Rusko uznává EU v ekonomické oblasti podstatně více než v oblasti politické, kde preferuje jednání s velkými členskými státy Unie (srov. Made 2004).

Specifické postavení EU ve světě s sebou tedy nese mnohem komplexnější přístup k otázce uznání. Jak shrnuje Jørgensen a Rosamond (2001: 16), „navzdory nedostatečnému formálnímu uznání de jure, hraje EU velmi důležitou roli v řadě mezinárodních otázek..., čímž se jí dostává de facto uznání v celé škále mezinárodních aktivit v rámci globální společnosti. Kdyby došlo k přeměně EU na stát jako každý jiný v mezinárodním společenství, je pravděpodobné, že by v nejbližší době došlo k jeho uznání.“ Uznání de jure tak dosahuje entita typu EU velmi obtížně, navzdory tomu ale úspěšně dosahuje de facto uznání v mnoha oblastech na základě svých schopností.

Uznání de jure mnohem více závisí na tom, do jaké míry je Unie schopna či ochotna přijmout určité rysy států, zejména tzv. moderních vestfálských států (Majone zde hovoří o „pozitivním“ státu, Majone 1997). Uznání de jure ovšem rovněž vyžaduje po EU jisté pravomoci, které se jí členské státy zdráhají na mezinárodně-právním základě přenechat, a proto zůstává uznání de jure pro EU obtížně dosažitelným cílem. Podstatné přitom je, že EU netouží po uznání za pouhou mezinárodní organizaci či režim (Jørgensen a Rosamond 2001: 16–17). Vogler (2002: 5) tvrdí, že EU představuje aktéra sui generis, který není ani velmi rozvinutou mezinárodní organizací, ani částečně vytvořeným státem, jak tvrdí jiní autoři, kteří se odvolávají na právní subjektivitu ES/EU či na její regulatorní charakter (Majone 1994 a 1997),

společnou zahraniční a bezpečnostní politiku nebo rodící se evropskou bezpečnostní a obrannou politiku.

Zdá se tedy, že si EU získává uznání *de facto* na základě svých schopností a spíše omezené uznání *de jure* na základě formálních náležitostí a předpokladů. „EU si díky své rozvinuté multilaterální aktivitě zajistila v posledních letech širšího uznání,“ píše Basu a Schunz (2008: 4) a dokládají případy, kdy se EU dokázala více prosadit na multilaterálním fóru, než bylo možno předpokládat na základě jejího formálního statusu (op. cit.: 35). Výsledkem je paradoxní situace, kdy se na jedné straně Unii často nedostává požadovaného uznání *de jure* či statusu. Na straně druhé nízkou míru právního uznání EU překonává svou aktivitou a svými schopnostmi a uznání *de jure* nahrazuje faktickým uznáním své významné mezinárodní role. To potvrzuje celá řada případových studií, ať už se jedná o environmentální politiku EU v případě vyjednávání Kjótského protokolu (srov. Groenleer a van Schaik 2005), lidsko-právních otázek, např. při jednání o statutu Mezinárodního trestního tribunálu, nebo o koordinaci a přípravu mezinárodních smluv, kde EU často vykonává roli iniciátora a koordinátora při vyjednáváních o řešení regionálních problémů (srov. Coutto 2007).

Na rostoucím bezpečnostním rozměru aktivit EU lze mimochodem názorně ukázat, jak si EU postupně utvářela silnější mezinárodní postavení prostřednictvím uznání svých institucí a schopností efektivně spravovat určitou oblast (Balkán), počínaje ekonomickými záležitostmi až po dnešní diplomatickou, vojenskou a zahraničněpolitickou a bezpečnostní dimenzi (srov. Casier a Vanhoonacker 2007: 10). Hybridní status EU dokládá i její podivná pozice v rámci G8: Zde se jí sice dostává formální rovnosti s ostatními členy při všech jednáních, ale skutečná role EU je v tomto případě nesrovnatelná s členskými *státy* G8. EU na jednání G8 spíše následuje politiku evropských (a svých) členů, které podporuje. Takřka nikdy však nepřichází s návrhy protichůdnými vůči svým členům, a proto ji ani nemůžeme považovat za plně nezávislého aktéra (Huigens a Niemann 2009). Skupina G8 tedy představuje anomálii: Zatímco v naprosté většině případů je EU mezinárodněpoliticky aktivnější, než by odpovídalo jejímu formálnímu postavení, zde je tomu právě naopak.

3.3 Voluntaristická vs. nevoluntaristická koncepce uznání

Třetí problémový okruh se týká vztahu mezi uznáním jako samohybným procesem a jeho racionální manipulací. Naprostá většina autorů automaticky předpokládá, že uznání je proces, který je téměř zcela nezávislý na vůli uznávaného aktéra. Je dán buď zvnějšku – tak je tomu v případě, že uznání je výsledkem (explicitně) vyjádřené shody či alespoň (implicitního) konsenzu mezinárodního společenství. Anebo je důsledkem dlouhodobého vnitřního vývoje – např. procesu sjednocování země, role „státního“ národa, apod. Ať tak či onak, vůdčí představitelé státu nemají po ruce fakticky žádné nástroje, kterými by v krátkodobém horizontu mohli uznání dosáhnout, pokud nejsou naplněny tyto vnější či vnitřní podmínky. Proti tomuto pojetí ovšem stojí studie, jež zkoumají zrod a raný vývoj politického společenství, jehož panovník se vědomě profiluje určitým způsobem, aby svému státu zajistil dostatečný mezinárodní respekt a uznání (např. italské městské státy v době Machiavelliho a Guicciardiniho, habsburské Španělsko, richelieuovská Francie v třicetileté válce apod.). Existují ovšem i studie, které se manipulací vlastní identity zabývají v případě EU.

Například Michelle Pace (2004) zkoumá bezpečnostní diskurz EU ve vztahu k středomořskému regionu a dochází k závěru, že Unie úmyslně manipuluje jinakostí jižní části Středomoří, aby tak dosáhla posílení vlastní pozice a svého uznání jako klíčového aktéra v tomto regionu. K podobnému závěru stran cílené manipulace s očekáváními vnějších aktérů dochází i celá řada studií, která se zabývají vztahem EU k dalším zemím v sousedství, zejména ve východní Evropě (Kratochvíl a Tulmets 2010). Analogické jsou i závěry studií, které se týkají Evropy jižní. Lucarelli (2002: 26) zdůrazňuje, že v procesu evropské integrace došlo k zahrnutí demokratických principů a respektu k lidským právům do komunitárního práva až poté, co došlo k tzv. jižnímu rozšíření o Řecko, Španělsko a Portugalsko v 80. letech. Do té doby považovala ES tyto hodnoty za samozřejmé, ale po přijetí jižních členů, kteří se nedávno oprostili od autoritativních režimů, se zde projevila jasná snaha ES zajistit ochranu demokracie v těchto státech mezinárodně-právními závazky.

Máme-li shrnout celou tuto debatu, lze říci, že z hlediska EU zůstává dosažení uznání *de jure* velmi obtížné a zdá se, že formální uznání závisí mnohem méně na vůli aktéra o uznání usilujícího než v případě uznání *de facto*. EU disponuje funkčním zastoupením u mnoha mezinárodních i regionálních organizací (OBSE, NATO, Rada Evropy, ASEAN, GCC atd.), spravuje více než 120 delegací ve třetích státech a požívá pozorovatelského statutu u OSN. V těchto případech můžeme hovořit o *de facto* uznání EU, ale Unie v nejbližší době stěží dosáhne plnohodnotného členství v OSN nebo povýšení svých zastupitelských misí na velvyslanectví dle mezinárodně platných vídeňských úmluv (Jørgensen a Rosamond 2001: 17–18). Ani současné snahy o vytvoření evropské služby vnější akce zatím neznamenají v této otázce zásadní posun. V rámci jednání na fórech OSN je EU uznávána formálně stejně (pozorovatelský status), její aktivita se ovšem podstatně liší v závislosti na probírané problematice (srov. Wouters a kol. 2009: 20). Unie vyvíjí výraznější aktivitu tam, kde o to stojí, čímž si zpravidla vyslouží i lepší faktické uznání ze strany ostatních aktérů. Adcock a Collier (2001: 531) by v rámci svého pojetí aktérství (rozlišujícího schopnost, uznání a způsob vládnutí) mohli tvrdit, že ačkoli uznání EU se v OSN nezměnilo, posílily schopnosti EU jako aktéra. Rozlišujeme-li však mezi uznáním *de jure* a *de facto*, potom můžeme stejně tak tvrdit, že došlo ke změně uznání *de facto* ve zmíněné oblasti a tím i ke změně v aktérství EU v OSN.

Schopnost EU stát se klíčovým aktérem mezinárodních vztahů závisí nejen na schopnostech EU, na její vnitřní legitimitě, ale bezpochyby i na vůli EU samotné a příležitosti jako vůdčí aktér vystupovat. EU dostala jedinečnou šanci v environmentální politice po odstoupení USA od Kjótského protokolu, po čemž se EU skutečně stala samozvaným environmentálním lídrem (srov. Keller 2008). Na druhou stranu voluntaristická koncepce uznání může platit i obráceně; na zasedáních G8, kde EU disponuje zastoupením Evropské komise a státu předsedajícího Radě EU, se tyto často dobrovolně vzdávají svého statutu (*de jure*) a svou roli (*de facto*) omezují na následování politik svých členských států zastoupených v G8 (srov. Huigens a Niemann 2009: 20). K uznání *de facto* nicméně může dojít, jako tomu bylo po krizi a válkách v bývalé Jugoslávii, i např. díky silné podpoře veřejného mínění požadujícího, aby se EU stala aktérem regionální bezpečnosti (srov. Lucarelli 2002: 39).

3.4 Všeobecné vs. parciální uznání

Poslední okruh se týká otázky, zda je uznání obecně platný akt, který přitakává způsobilosti EU fungovat na stejné rovině jako státy (nebo dokonce jako velmoci) ve všech oblastech jejího působení, anebo zda je uznání vždycky vázáno specificky na určitou oblast, kde Unie disponuje dostatečnými kompetencemi. Například Jupille a Caporaso sice definují uznání EU jako proces, při němž vnější aktéři obecně přijmou kompetenci EU v mezinárodních vztazích (Jupille a Caporaso 1998). Jak je ale patrné z jejich dalších prací, tato kompetence se může silně lišit v jednotlivých otázkách (Jupille a Caporaso 1999: 435). Podobné dilema řeší takřka všechny studie o uznání EU, které jsou součástí Jørgensenem editované rozsáhlé práce věnované ujednání aktérství (Jørgensen 2009). Jørgensen sice definuje uznání jako „schopnost aktéra vyjednávat s ostatními“ (2009: 134), ale ani zde nejsou autoři jednotlivých empiricky zaměřených kapitol schopni říci nic o uznání EU jako takovém, ale pouze o specifickém uznání EU ve vztahu k jednotlivým aktérům či kontextům, mezi něž patří např. Mezinárodní soudní dvůr, Světová obchodní organizace nebo NATO. Nešťastným důsledkem je, že koncept univerzálně platného uznání srovnatelného se státy se mění na specifické uznání v jednotlivých oblastech, které vypovídá spíše o kapacitě EU vstupovat do určitých jednání, a nikoliv o její akceptaci jako takové.

Lze si tedy položit obecnou otázku, zda je vůbec možné, aby EU byla v některých případech uznána za unitárního a dokonce mocného aktéra, zatímco jinde nikoli (srov. též Basu a Schunz 2008: 44). Míra uznání se skutečně pohybuje od plného uznání významu a role EU při vyjednáváních o mezinárodním obchodu až po nulovou míru uznání na zasedáních Rady bezpečnosti OSN. Znovu se ale ukazuje závislost míry uznání na tom, do jaké kategorie spadá uznávající aktér. Jinak k uznání přistupují státy a jinak mezinárodní organizace. Podobně se zpravidla liší i přístup velmocí od přístupu menších států, kdy velmoci častokrát usilují o zachování své velmocenské pozice, a tudíž, nebrání-li tomu situace, raději vyjednávají s členskými státy než přímo s EU. Postoj Ruska k EU v ekonomické oblasti, kde musí vnímat EU jako jednotný ekonomický prostor, se podstatně liší od politické roviny, ve které dosud neexistuje jednotný postoj EU vůči Rusku (zejména rozpory mezi EU-15 a novými členy), kde Rusko preferuje jednání s velkými či jinak strategicky významnými členy EU (srov. Made 2004: 50–52). K podobnému závěru lze dojít při analýze vztahu mezi Uníí a Spojenými státy (srov. Casier a Vanhoonacker 2007: 15).

Po stažení USA z vůdčí pozice v určitých oblastech mezinárodní politiky, snad nejvýrazněji při environmentálních jednáních a vyjednávání o mezinárodním trestním tribunálu, se zřetelně ukázalo volání mezinárodního společenství po vůdcovství EU (srov. Vogler 2002: 9, Keller 2008: 8–9). Ačkoli EU dosáhla podpisem některých mezinárodních smluv i de jure uznání ze strany ostatních signatářů, toto uznání se zpravidla vztahuje pouze na okruh záležitostí, kterých se smlouva týká, a nejde tudíž o de jure uznání EU jako aktéra obecně (Groenleer a van Schaik 2005: 15). Stejným způsobem přiznávají státy G8 de jure uznání EU v záležitostech týkajících se problémů řešených na jednáních G8, což neznamená, že kterýkoli stát ze skupiny G8 uznává EU de jure za aktéra v mezinárodních vztazích obecně (Huigens a Niemann 2009: 20). Když potom např. Bindi hovoří o „mimořádně silném uznání EU jako výjimečného obchodního aktéra“ (2009: 347), nezbyvá jí než dodat, že „v ostatních oblastech politiky je ovšem tento obrázek mnohem zmatenější“ (op. cit.: 347).

4. Závěr

Analýza uznání nás vede k celé řadě více či méně překvapivých závěrů. V první řadě se ukazuje, že na rozdíl od některých dalších dimenzí aktérství, které bývají v odborné literatuře pojednávány samostatně, aniž by byla explicitně zmíněna jejich spojitost s aktérstvím (např. legitimita, rámování atd.), je uznání takřka vždy považováno za klíčovou charakteristiku aktérství EU. Jasná odpověď na otázku po vztahu uznání k aktérství Unie ovšem vůbec neimplikuje jednoznačnou odpověď na další s uznáním spojené otázky, ačkoliv je tak často badatelé prezentují. Příkladem může být analýza rozporu mezi očekáváními vnějšího světa a schopnostmi Unie, která téměř vždy (např. v Hillově či Kaganově interpretaci) dochází k závěru, že vnější aktéři jsou připraveni aktérství EU uznat, pokud Unie prokáže dostatečné schopnosti a odhodlání se své mezinárodní role zhostit. Naopak se ukazuje, že v mnoha oblastech jsou schopnosti či diplomatická aktivita EU poměrně značné, ovšem ostatní aktéři (a zejména velmoci) často preferují tradiční státocentrický model světa, v němž pro plné uznání EU není místa.

Není-li dosud reálné rovnocenné formální uznání EU jako mezinárodního aktéra, je třeba se detailněji zabývat různými dílčími aspekty uznání. To může vést k rozlišení těch dimenzí uznání, kde je EU relativně úspěšná, a těch oblastí, v nichž její úsilí selhává. Především je třeba podtrhnout značný rozdíl mezi vnějšími a vnitřními aspekty uznání nebo mezi formálními a materiálními předpoklady uznání. Zatímco posílení materiálních kapacit Unie může vést přímo k posílení její faktické role a faktického uznání v mezinárodních vztazích, je nepravděpodobné, že by čistě materiální proměna mohla vést i k plnoprávnému uznání EU jako mezinárodního aktéra srovnatelného se státy, nebo dokonce s velmocemi. Podobně také volání po aktivizaci unijní vnější politiky naráží na limity voluntaristické interpretace uznání. Zatímco EU může tímto způsobem posílit svou neformální vůdčí roli v určitých oblastech (např. v otázce ochrany životního prostředí), vazba mezi diplomatickým aktivismem a právním uznáním je mimořádně slabá.

Do popředí se tak dostává pnutí mezi jinakostí EU a jejím úsilím o přijetí za rovnocenného partnera současných států. Na jedné straně tedy EU vystupuje coby „první skutečně postmoderní politická forma“, na straně druhé se ale dožaduje uznání od typicky moderních politických společenství, jakými jsou současné státy. Tato tenze může vyústit dvěma směry: buď se EU bude postupně přizpůsobovat „modernímu“ světu a přebírat charakteristiky, které moderní státy považují za klíčové pro uznání dalšího aktéra (rozuměj uznání za suverénní moderní stát); anebo bude naopak setrvávat na své pozici aktéra, který svými charakteristikami neodpovídá principům moderního, vestfálského státu. V tomto druhém případě se EU plného uznání od států ani v delším období nedostane.

Zde se ovšem otevírá třetí, dosud pouze hypotetická možnost. EU se může dožadovat uznání, a přitom trvat na své odlišnosti od suverénních států. Důsledkem pak může být pomalá, ale o to zásadnější proměna mezinárodní politiky. Přinejmenším může přispět k přehodnocení definice státu coby základního aktéra mezinárodních vztahů a k jejímu rozšíření, které by zahrnuje i jiné formy státu než jeho formu „pozitivní“, a sice např. stát regulatorní. To může v dlouhodobém horizontu vést k hybridizaci mezinárodních vztahů ve smyslu rozrůznění aktérů, kteří se mohou uznávat za formálně rovné, ačkoliv již nebudou stejnorodými jednotkami v neorealistickém slova smyslu. Neomedievalistická proměna, kterou v současnosti prochází

vnitrouní prostředí, by tak v konečném důsledku mohla překročit hranice EU a přispět jak k redefinici mezinárodního aktérství, tak i uznání samotného.

Poznámky:

1. Zde tato stať navazuje na náš text, který právě vychází v *Journal of Common Market Studies* (Kratochvíl et al. 2011).
2. Viz též naše případová studie, která se zabývá rámováním, představená v již zmíněné stati v *Journal of Common Market Studies* (Kratochvíl et al. 2011).

Použité zdroje:

- Adcock, Robert a Collier, David. 2001. „Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research.“ *American Political Science Review* 3, č. 95, 529–546.
- Banchoff, Thomas F. a Smith, Mitchell P. 1999. *Legitimacy and the European Union: the Contested Polity*. London: Routledge.
- Basu, Sue a Schunz, Simon. 2008. *Pathways for an Interdisciplinary Analysis: Legal and Political Dimensions of the European Union's Position in Global Multilateral Governance*. Leuven Centre for Global Governance Studies (http://ghumweb2.ghum.kuleuven.ac.be/ggs/nieuw/publications/working%20papers/new_series/wp11.pdf).
- Bretherton, Charlotte a Vogler, John. 1999. *The European Union as a Global Actor*. London: Routledge.
- Casier, Tom a Vanhoonacker, Sophie. 2007. „The EU as a Global Player.“ In: *Reviewing Europe*. Ed. Tannelie Blom. Maastricht: Maastricht University Press, 107–138.
- Campbell, David. 1992. *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Checkel, Jeffrey T. 1998. „The Constructivist Turn in International Relations theory.“ *World Politics* 2, č. 50, 324–348.
- Cooper, Robert. 2002. *The New Liberal Imperialism*. Observer Worldview, 7. 4. 2002 (http://attachberlin.de/fileadmin/Sommerakademie/Cooper_New_liberal_Imperialism.pdf).
- Coutto, Tatina. 2007. *International Cooperation and Environmental Security: The Worldview of Joseph Borg*. Working Paper. RSCAS 12/2007. Florence: European University Institute.
- Finnemore, Martha a Sikkink, Kathryn. 2001. „Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics.“ *Annual Review of Political Science* 4, 391–416.
- Ginsberg, Roy H. 1999. „Conceptualizing the European Union as an International Actor: Narrowing the Theoretical Capability-Expectations Gap.“ *Journal of Common Market Studies* 2, č. 37, 429–454.
- Ginsberg, Roy H. 2001. *The European Union in International Politics: Baptism by Fire*. Oxford: Rowman & Littlefield.
- Groenleer, Martijn L. P. a van Schaik, Louise G.. 2005. *The EU as an 'Intergovernmental' Actor in Foreign Affairs Case Studies of the International Criminal Court and the Kyoto Protocol*. Working Document No. 228. Brussels: Centre for European Policy Studies.
- Groenleer, Martijn L. P. a van Schaik, Louise G.. 2007. „United We Stand? The European Union's International Actorness in the Cases of the International Criminal Court and the Kyoto Protocol.“ *Journal of Common Market Studies* 5, č. 45, 969–998.
- Hadfield, Amelia. 2006. „Foreign Policy and Dyadic Identities: The Role of the CFSP.“ *Geopolitics* 4, č. 11, 676–700.

- Hill, Christopher. 1993. „The Capability-Expectations Gap or Conceptualizing Europe’s International Role.“ *Journal of Common Market Studies* 33, č. 31, 305–328.
- Hill, Christopher. 1998. „Closing the Capabilities – Expectations Gap?“ In: *A Common Foreign Policy for Europe? Competing Visions of the CFSP*. Eds. John Peterson a Helene Sjursen. London/New York: Routledge, 18–38.
- Holland, Martin. 1995. „Bridging the Capability-Expectations Gap: A Case Study of the CFSP Joint Action on South Africa.“ *Journal of Common Market Studies* 4, č. 33, 555–572.
- Huigens, Judith a Niemann, Arne. 2009. *The EU within the G8: A Case of Ambiguous and Contested Actorness*. Department of EU International Relations and Diplomacy Studies. Bruges: College of Europe Bruges.
- Joenniemi, Pertti. 2003. *The European Union and Border Conflicts: The EU’s and Russia’s North*. Příspěvek prezentovaný na výroční konference ISA, Montreal, 17. dubna 2004.
- Jørgensen, Knud Erik. 2009. *The European Union and International Organizations*. Oxon: Taylor & Francis.
- Jørgensen, Knud Erik a Rosamond, Ben. 2001. *Europe: Regional Laboratory for a Global Polity?* CSGR Working Paper No. 71/01. Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation. Warwick: University of Warwick.
- Jupille, Joseph a Caporaso, James A. 1998. „States, Agency, and Rules: The European Union in Global Environmental Politics.“ In: *The European Union in the World Community*. Ed. Carolyn Rhodes. Boulder, CO: Lynne Rienner, 213–229.
- Jupille, Joseph a Caporaso, James A. 1999. „Institutionalism and the European Union: Beyond International Relations and Comparative Politics.“ *Annual Review of Political Science* 1, č. 2, 429–444.
- Kagan, Robert. 2002. „Power and Weakness.“ *Policy Review* č. 113 (http://www.atlanticcommunity.org/Power%20and%20Weakness%20-%20Policy%20Review,%20No_%20113.htm).
- Keller, Stephanie. 2008. *The Global Climate Change Regime and the Post-2012 Agreement: the Potential of the European Union to be a Leader*. School of International Service. Washington: American University (<http://www1.sis.american.edu/gep/euclimateleader.pdf>).
- Kratochvíl, Petr a Tulmets, Elsa. 2010. *Constructivism and Rationalism in EU External Relations – The Case of the European Neighbourhood Policy*. Berlin: Nomos Publishers.
- Kratochvíl, Petr. 2008. „The Discursive Resistance to EU-Enticement: The Russian Elite and (the lack of) Europeanisation.“ *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 3, May 2008, 401–426.
- Kratochvíl, Petr; Cibulková, Petra a Beník, Michal. 2011. „The EU as a ‘Framing Actor’: Reflections on Media Debates about EU Foreign Policy.“ *Journal of Common Market Studies* 49, č. 2, 391–412.
- Lucarelli, Sonia. 2002. *Peace and Democracy: The Rediscovered Link the EU, NATO and the European System of Liberal-Democratic Security Communities*. Final Report, NATO Euro-Atlantic Partnership Council Individual Research Fellowships – 2000–2002 Programme.
- Made, Vahur. 2004. *Foreign Policy of the Post-Enlargement European Union: Russian Dimension*. Research Report. Tallin: Estonian School of Diplomacy (http://www.edk.edu.ee/ul/foreign_policy_eu2004.doc).
- Majone, Giandomenico. 1994. „The Rise of the Regulatory State in Europe.“ *West European Politics* 3, č. 17, 77–101.
- Majone, Giandomenico. 1997. „From the Positive to the Regulatory State: Causes and Consequences of Changes in the Mode of Governance.“ *Journal of Public Policy* 17, č. 2, 139–167.
- Noutcheva, Gergana. 2007. *Fake, Partial and Imposed Compliance: The Limits of the EU’s Normative Power in the Western Balkans*. CEPS Working Document No. 274. Brussels: Centre for European Policy Studies.
- Pace, Michelle. 2004. „The Euro-Mediterranean Partnership and the Common Mediterranean Strategy? European Union Policy from a Discursive Perspective.“ *Geopolitics* 2, č. 9, 292–309.
- Rosamond, Ben. 2005. *Conceptualizing the EU Model of Governance in World Politics*. University of Warwick (http://wrap.warwick.ac.uk/1098/1/WRAP_Rosamond_9570885-150709-rosamond_efar_05.pdf).

- Said, Edward W. 1979. *Orientalism*. New York: Vintage.
- Surrallés, Anna Herranz. 2006. *Looking for Discursive (In)Coherence in EU Enlargement Debate: The Case of German Debate on Eastern Enlargement*. Příspěvek na konferenci CEEISA ([http://www.ceeisaconf.uni.wroc.pl/wordy/papers%205%20session/CEEISA%20\(AnnaHerranz\).doc](http://www.ceeisaconf.uni.wroc.pl/wordy/papers%205%20session/CEEISA%20(AnnaHerranz).doc)).
- Tonra, Ben a Christiansen, Thomas. 2004. *Rethinking European Union Foreign Policy*. Manchester: Manchester University Press.
- Vogler, John. 2002. *In the Absence of the Hegemon: EU Actorness and the Global Climate Change Regime*. Příspěvek prezentovaný na konferenci The European Union in International Affairs. National Europe Centre (<http://dspace.anu.edu.au/bitstream/1885/41008/2/Vogler.pdf>).
- Waever, Ole. 2005. „European Integration and Security: Analysing French and German Discourses on State, Nation, and Europe.“ In: *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance*. Eds. David R. Howarth a Jakob Torfing. Basingstoke: Macmillan, 33–67.
- Wendt, Alexander. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wouters, Jan; Bruyninckx, Hans; Keukeleire, Stephan; Basu, Sue a Schunz, Simon. 2009. *Analysing the Position of the European Union in the United Nations System – An Interdisciplinary Conceptual Framework*. Working Paper No. 19. Leuven: Leuven Centre for Global Governance Studies.
- Wunderlich, Uwe. 2008. *The EU – A Post-Westphalian Actor in a Neo-Westphalian World*. UACES Annual/Research Conference (http://www.events.myzen.co.uk/pdf/papers/0801/2008_JUWunderlich.pdf).